

Varijantnost tekstova o pomračenju Sunca

Zavisnost strukture informacija od vrste teksta u kome se ona javlja ispitivana je na različitim vrstama novinskih tekstova vezanih za pomračenje Sunca, a koji imaju različit odnos prema centralnoj problematici, odnosno vezi između pomračenja Sunca i smaka sveta. Pojavile su se određene pravilnosti u pojavljivanju i strukturi informacija. Naime, u dužim tekstovima kod kojih je odnos prema smaku sveta određen javljaju se samo novoformirani mitološki elementi. Druga izraženija pravilnost je sledeća: kod tekstova sa neodređenim odnosom javljaju se svi elementi osim novoformiranih. Takođe, kod članaka se po pravilu tradicionalni elementi javljaju na početku teksta, a naučne činjenice na kraju.

Uvod

Da bismo za neki niz rečenica mogli tvrditi da je *tekst*, one moraju biti uzajamno zavisne. Lingvistika teksta proučava tu zavisnost, identifikujući jezička obeležja koja čine rečenični niz koherentnim i kohezivnim. Ova oblast takođe proučava makrostrukturu teksta. Cilj nekih pristupa ovakvog proučavanja je da se dođe do veoma uopštenih stavova o makrostrukturi teksta (Kristal 1995: 116-17).

Lingvistika teksta je jedna od nedovoljno ispitanih oblasti lingvistike, atraktivna, ali i teška za proučavanje. Naime, ne postoji precizno utvrđena metodologija, zbog čega je za potrebe ovog istraživanja formiran specifičan metod. U nama dostupnoj literaturi nije bilo moguće pronaći rad koji bi se bavio sličnim problemima. Pod tekstem u ovom radu podrazumevamo smisaonu celinu koja je (najčešće) sastavljena od više iskaza sa jedinstvenom komunikativnom funkcijom (Mrazović i Vukadinović 1990: 598).

Cilj ovog rada je da se ispita zavisnost strukture informacija od vrste teksta, i uoče eventualne pravilnosti kod pojavljivanja i međusobnog odnosa definisanih kategorija. Zatim, da se utvrdi važe li one za sve vrste teksta, ili su karakteristične samo za pojedine, i ispita zavisnost elemenata od stava koji tekst zastupa u vezi pomračenja Sunca. Pri ispitivanju smo,

*Iva Čukić (1983),
Vojvode Dobrnjca 4,
Beograd, učenica 1.
razreda Pete
beogradske gimnazije*

*Ankica Đorđević
(1980), Kneza Mihaila
145, Kragujevac,
učenica 4. razreda
Druge kragujevačke
gimnazije*

dakle, pošli od pretpostavke da postoji zavisnost između strukture informacija i vrste teksta u kome se one javljaju.

Bazirali smo se isključivo na one tekstove koji su vezani za pomračenje Sunca 11. avgusta 1999. Na izbor teme uticala je njena aktuelnost, kao i veliki broj tekstova koji se u jednom trenutku pojavio u štampi. Ovi tekstovi su sagledavali fenomen pomračenja Sunca iz različitih uglova, pa je bilo zanimljivo ispitati njihove varijante.

Građu su sakupili polaznici letnjeg seminara etnologije u Istraživačkoj stanici Petnica u avgustu 1999. Tekstovi su prikupljeni iz dnevne, nedeljne štampe i iz specijalnih izdanja povodom pomračenja Sunca, objavljenih pre samog pomračenja. Korišćeni su i neobjavljeni intervjui zabeleženi prilikom anketiranja građana Valjeva. Pri tom smo tekstove iz prikupljene građe odabrali po principu slučajnog uzorka. Pri ograničavanju korpusa vodili smo računa o tome da tekstovi ne budu preuzimani samo iz jednog novinskog lista, odnosno jednog broja nekog novinskog lista, jer bismo u tom slučaju imali tekstove odabrane po manje objektivnom kriterijumu (kriterijumu urednika?).

Materijal i metode

Korpus sadrži ukupno 40 tekstova. Od toga su 33 objavljena u avgustu 1999. godine, 6 u 1998. godini i jedan tekst je iz 1996. godine. Oni se mogu podeliti na vesti (6), napomene (8), objavljene intervjue (1), neobjavljene intervjue (8), članke (7) i članke sa citatima (9). U okviru svake vrste teksta proučavali smo sledeće elemente: naslov (nadslov, podnaslov), odnos naslova prema tekstu, mitološke elemente (tradicionalne i novoformirane), početak teksta, kraj teksta; i njihovu međusobnu zavisnost.

Za potrebe analize tekstovi su podeljeni na duže i kraće. U kraće tekstove svrstali smo tekstove do 70 reči gde spadaju vesti i napomene. Tekstovi duži od 70 reči podeljeni su u sledeće kategorije: intervjui, članci i članci sa citatima. Intervjui podrazumevaju formu pitanje-odgovor, pa smo one koji su štampani u formi monologa svrstali u članke (postoje dva takva primera). Njih smo podelili na objavljene (one iz novina) i neobjavljene (ankete sakupljene u periodu 3-11. avgusta). U članke spadaju tekstovi koji predstavljaju mišljenja i obrazloženja samog autora, dok smo za članke sa citatima smatrali tekstove sa kratkim citatima i pozivanjima na mišljenja drugih.

U okviru svake od ovih vrsta teksta izdvojili smo tri podgrupe u zavisnosti od toga da li se u njima pominje smak sveta i, ako se pominje, u kom smislu. Tekstovi prve podgrupe zastupaju povezanost između fenomena pomračenja Sunca i smaka sveta, odnosno tvrde da će do smaka sveta doći na sam dan pomračenja (pozitivan odnos). Druga podgrupa sadrži tekstove koji insistiraju da do smaka sveta neće doći 11. avgusta

1999. (negativan odnos). Tekstove koji ne pominju smak sveta, ili se ne izjašnjavaju da li će do njega doći, odnosno imaju neutralan odnos po tom pitanju, svrstali smo u treću podgrupu.

Određivali smo ulogu koju imaju naslovi, nadnaslovi i podnaslovi, tj. da li se njima prenosi informacija ili se upozorava odnosno zabranjuje. Takođe, posmatrali smo i odnos naslova prema tekstu, u okviru čega smo pratili koje elemente oni sadrže, iz kog dela teksta su uzeti i učestalost pojavljivanja nadnaslova i podnaslova u zavisnosti od vrste teksta. Posebno smo razmatrali zastupljenost i međusobnu zavisnost mitoloških elemenata i naučnih činjenica.

Pod *mitološkim elementima* podrazumevali smo manje smisaone celine koje sadrže informaciju o verovanju naroda. Razlikovali smo dve vrste ovih elemenata i to: one koje potiču iz mitova starih civilizacija, tzv. tradicionalni mitološki elementi (verovanja starih Kineza, Rimljana, drugih starih civilizacija), ili verovanja nastala u bližoj prošlosti, a “zasnovana” na naučnim saznanjima drugačije tumačenim nego što ih tumači nauka – novoformirani mitološki elementi (fiksni krst, 18. stepen Zodijaka, uticaj planeta na ponašanje ljudi itd). Pratili smo pojavljivanje ovih elemenata u zavisnosti od vrste teksta, njihovu međusobnu zavisnost, kao i zavisnost od drugih elemenata, recimo naučnih činjenica. Pri tom smo vodili računa i o delu teksta u kom se ovi elementi javljaju.

Pod *naučnim činjenicama* podrazumevali smo podatke koji su naučno neosporni (Mesečeva senka je širine 110 km, pomračenje će trajati 3 sata, počće u 11 h 30 min 57 s). Ispitali smo u kojim se vrstama teksta oni javljaju, zavisnost od drugih elemenata poput mitoloških, kao i delove teksta u kojima se mogu naći.

Istorijski elementi i upozorenja o štetnosti gledanja pomračenja su kategorije koje su uvedene u toku analize, i služe kao kontrolne kategorije koje upotpunjuju sliku o disperziji informacija u utvrđenim tipovima.

Podaci su, u cilju bolje preglednosti razvrstani u tabele.

Analiza

Članci i članci sa citatima

Podaci su prikazani tabelarno. Ovakav prikaz omogućava da se lakše i potpunije uoče pravilnosti pri pojavljivanju pojedinih kategorija, kao i njihova uzajamna zavisnost. Primeri u tabelama 1 i 2 dati su kao ilustracija.

Naslovi

Naslovi članaka najčešće predstavljaju kondenzaciju celog teksta, ili rede parafrazu semantičkih elemenata najvažnijih u tekstu. U slučaju parafraziranja, to je uvek početak teksta, i uvek su u pitanju tradicionalni mi-

Tabela 1. Prikaz članka sa neutralnim odnosom prema smaku sveta

Deo teksta	Kategorije				
	Tradicionalni mitološki elementi	Novoformirani mitološki elementi	Naučne činjenice	Istorijski elementi	Upozorenja
Nadnaslov	+				
Naslov	+				
Podnaslov	+				
Početak	Iznenadni nestanak Sunca usred dana hiljadugodišnji je izvor straha...				
Ostalo	Stari Kinezi, Rimljani, Eskimi, Mesopotamija			Atinjani 431. zbog pomračenja napali Peloponez Međani i Lidijci sklopili mir	
Kraj			Nabrajanje prošlih i narednih pomračenja, sa podacima.		

Nadnaslov: Strahovali stari Egipćani, Inke, Indijanci

Naslov: Vekovni strah od "Crnog Sunca" (parafraza početka teksta)

Podnaslov: mitovi i stara sujeverja o pomračenju sunca žive i danas

Tabela 2. Prikaz članka sa citatima sa pozitivnim odnosom prema smaku sveta

Deo teksta	Kategorije				
	Tradicionalni mitol. elementi	Novoformirani mitol. elementi	Naučne činjenice	Istorijski elementi	Upozorenja
Nadnaslov		+			
Naslov		+			
Podnaslov		+			
Početak		U Evropi je sve veći strah... Obamrlost oko 11. avgusta			
Sredina		Nostradamus, Pako Raban, rušenje "Mira" na Pariz, beli mag			
Kraj		Uništenje glavnog grada Francuske je samo deo scenarija katastrofe koja će se nadneti nad Evropom.			

Nadnaslov: 11. avgust je dan od kojeg mnogi strepe

Naslov: Biće skoro propast sveta (kondenzacija celog teksta)

Podnaslov: Nagovešteno pomračenje Sunca je prolika za astronome da saznaju nove činjenice o najsjajnijoj zvezdi. Astrolozi se, međutim, pribojavaju tog datuma, a razlog za to nalazi se u Nostradamusovim proročanstvima.

tološki elementi. Kod članaka sa citatima naslov najčešće predstavlja parafrazu nekog dela teksta koji po pravilu sadrži naučne činjenice, dok ceo tekst ima neodređen odnos prema smaku sveta. Oni tekstovi čiji naslovi predstavljaju citate uvek imaju određen odnos prema smaku sveta.

Nadnaslovi

Oni nadnaslovi koji su izrazi za najavu argumentacije, stoje iznad članka, odnosno intervjua objavljenih u formi monologa. U njima se javljaju novoformirani mitološki elementi i imaju određen odnos prema smaku sveta. Nadnaslovi koji sadrže naučne činjenice stoje uvek iznad tekstova koji sadrže naučne činjenice, dok nadnaslovi koji označavaju tradicionalne mitološke elemente stoje iznad tekstova koji sadrže istovremeno i naučne i istorijske i tradicionalne mitološke elemente (tabela 1). Jedini tekst koji nema nadnaslov ne obrađuje aktuelno pomračenje, već ono iz 1992. godine u Americi.

Kod članaka sa citatima koji imaju neutralan odnos prema smaku sveta nema pravilnosti. Nadnaslovi članaka sa citatima koji imaju određen odnos (pozitivan ili negativan) prema smaku sveta su uglavnom iskazi koji nagoveštavaju postojanje panike među ljudima, ili su to izrazi koji služe kao najava argumentacije. Izraz koji služi za najavu argumentacije pojavljuje se samo iznad tekstova (bez obzira na njihovu vrstu) koji imaju pozitivan ili negativan (dakle određen) odnos prema smaku sveta.

Podnaslovi

Podnaslovi članaka ne javljaju se pravilno. Kod članaka sa citatima koji imaju određen odnos prema smaku sveta, podnaslovi (ako se javljaju) su iskazi koji nagoveštavaju postojanje panike među ljudima.

Mitološki elementi (tradicionalni i novoformirani)

Kod članaka, tradicionalni mitološki elementi javljaju se uvek na početku teksta koji ima neutralan odnos prema smaku sveta. Kod onih koji imaju pozitivan ili negativan odnos nikada se ne javljaju (kao ni naučne činjenice). Tradicionalni mitološki elementi u dužim tekstovima ne isključuju pojavu drugih elemenata, osim novoformiranih mitoloških elemenata. (Isto pravilo važi i za naučne činjenice. Uočava se sličnost pri pojavljivanju naučnih činjenica i tradicionalnih mitoloških elemenata.) Novoformirani mitološki elementi javljaju se uvek sami, i uvek u tekstovima sa određenim odnosom prema smaku sveta.

Naučne činjenice

Ni u člancima, ni u člancima sa citatima naučne činjenice ne isključuju pojavu drugih elemenata, osim novoformiranih mitoloških. Javljaju se

u tekstovima koji nemaju određen odnos prema smaku sveta, i samo u njima. Naučne činjenice se u dužim tekstovima koji sadrže tradicionalne mitološke elemente javljaju na kraju teksta.

Vesti, napomene i intervjui

Kod vesti, napomena i intervjua pravilnosti se javljaju samo kod nekih ispitivanih elemenata.

1. naslovi: kod vesti predstavljaju parafrazu početka teksta, kod napomena i intervjua nema pravilnosti, ni u njihovom pojavljivanju, ni u odnosu prema tekstu.
2. nadnaslovi: napomene ih po pravilu nemaju, vesti i intervjui ih imaju uvek, ali nemaju jedinstven odnos prema tekstu.
3. mitološki elementi i naučne činjenice: kod vesti nema mitoloških elemenata ni tradicionalnih ni novoformiranih, ali se zato uvek u vestima pojavljuju naučne činjenice. Napomene mogu imati i naučne činjenice i mitološke elemente (isključivo novoformirane), ali se oni nikada ne pojavljuju istovremeno u jednom tekstu.

Zaključak

Kod članaka i članaka sa citatima jasno se uočavaju dva šablona. Kod prvog tipa teksta naučne činjenice se javljaju uvek na kraju teksta koji počinje tradicionalnim mitološkim elementima, gde se u sredini mogu naći svi elementi osim novoformiranih mitoloških. Tekstovi ovog tipa nikad nisu određeni prema smaku sveta. Uočava se disperzija informacija, odnosno različite vrste informacija (različiti elementi) pojavljuju se uvek navedenim redom (tabela 1). Drugi tip dužih tekstova koji je pronađen ovim istraživanjem su tekstovi koji sadrže samo novoformirane mitološke elemente, i uvek su određeni po pitanju smaka sveta. Informacije kod ovog tipa su koncentrisane, odnosno javlja se samo jedna vrsta elemenata - novoformirani mitološki (tabela 2).

Za razliku od članaka i članaka sa citatima, kod kraćih tekstova nije uočeno postojanje bilo kakvog šablona. Uočene su samo neke pravilnosti: kod vesti nema mitoloških elemenata, ali se zato u svim primerima javljaju naučne činjenice. Za razliku od vesti, napomene imaju i mitološke elemente (isključivo novoformirane) i naučne činjenice, ali se oni nikada ne javljaju u istim tekstovima.

Ovim ogledom je pokazano da postoji veza između strukture informacija i vrste teksta u kojima se one javljaju. Pojedine vrste informacija uzrokuju ili isključuju druge vrste. Postoji veza između vrste informacije i dela teksta u kome se ona javlja. Kategorije se pojavljuju u različitim kombinacijama u zavisnosti od stava prema smaku sveta iskazanog u tekstu.

Literatura

- Savić S. 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet
- Prop V. 1982. *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta
- Mrazović P. Vukadinović Z. 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* Novi Sad: Dobra vest
- Kristal, D. 1995. *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit

Izvori

Vesti

- Besplatne naočare za pomračenje sunca. *Politika ekspres*, 3. 7. 1999.
- Noć u podne. *Večernje novosti*, 13. 7. 1999.
- Ne gledajte u Sunce ni kroz naočare. *Svedok*, 3. 8. 1999.
- U Bukureštu poslednje pomračenje Sunca. *Borba*, 8. 6. 1998.
- Pomračenje Sunca 11. Avgusta. *Glas javnosti*, 15. 12. 1998.
- Posada "Mira" propustila pomračenje Sunca. *Politika*, 28. 2. 1998.

Napomene

- Potvrđena opasnost od Klarka, Naumana i Solana. *Nedeljni telegraf*, 16. 7. 1999.
- Pauza do 2135. *Večernje novosti*, 16. 7. 1999.
- Pobednici – pobeđeni. *Večernje novosti*, 16. 7. 1999.
- Hristovo raspeće i događanja na nebu. *Zaštita* (specijalno izdanje povodom pomračenja 11. avgusta), avgust 1999.
- Tamna senka preleće Zemlju za samo tri sata. *Nedeljni telegraf*, 4. 8. 1999.
- Trudnice u Meksiku. *Glas javnosti*, 7. 8. 1999.
- Nekoliko minuta bez opasnosti. *Zaštita*, avgust 1999.
- Katakizma ove ili iduće godine? *Nedeljni telegraf*, 4. 8. 1999.

Intervjui

- Znaci nebeske srdžbe. *Politika*, 10. 3. 1996.

Članci

- Vekovni strah od "Crnog Sunca". *Glas javnosti*, 2. 8. 1999.
- Pijani astronomi gubili glave. *Zaštita*, avgust 1999.
- Spektakl uz vrlo tamne naočare. *Politika*, 19. 12. 1998.
- Tajna zla je u 18. Stepenu Zodijaka. *Nedeljni telegraf*, 30. 6. 1999.
- "Džinovsko ognjeno more". *Glas javnosti*, 7. 8. 1999.
- Pomračenje bez katastrofe. *Ilustrovana politika*, 17. 7. 1999.
- Sunce će stvarno nestati. *Glas javnosti*, 2. 8. 1999.

Članci sa citatima

- Minuti koji se čekaju ceo vek. *Politika*, 28. 6. 1999.

Mrak – trn u oku. *Večernje novosti*, 16. 7. 1999.
Zasijaće zvezde u podne. *Politika ekspres*, 5. 1. 1999.
Mesec protiv žutog patuljka. *Politika*, 3. 5. 1998.
Pomračenje Sunca na internetu. *24 časa*, 26. 2. 1998.
Biće skoro propast sveta. *Zaštita*, avgust 1999.
Da li će biti smaka sveta 11. Avgusta. *Nedeljni telegraf*, 4. 8. 1999.
Astronom: "Ništa novo pod kapom nebeskom"; Astrolog: "Krst na nebu, krš i lom na zemlji". *Čudo*, 6. 8. 1999.
Tri sata bez Sunca. *Glas javnosti*, 13. 7. 1999.

Iva Čukić and Ankica Đorđević

Variability of the Texts About Solar Eclipse

This work is based on corpus that is exepred from newspaper articles from daily and weekly press and from special editions. Their subject is phenomenon of solar eclipse that happened on August 11th 1999 published before the eclipse. Texts are divided on: news, remarks, interviews (published and unpublished), articles, and articles with quotations. Two types of information appear in texts: scientific facts and mythological elements (traditional and recently created). Texts are classified on texts with positive, negative or neutral opinion whether the end of the world will be, or not.

We found, among other things, that there are two different types of articles and articles with quotations:

1. Those where are traditional mythological elements in the beginning, in the middle there are all types of information except recently created mythological elements, and scientific facts are at the end. The opinion about the end of the world is always neutral.

2. Those where are only recently created mythological elements in the whole text, and the opinion about the end of the world is always defined (whether it is positive or negative).

